

Otmica Krunoslava Draganovića

Uremović, Sven Leo

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:694843>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

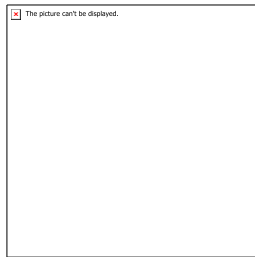
Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

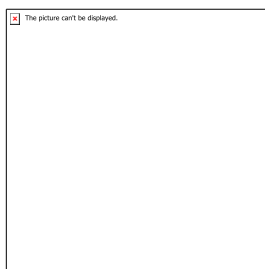
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Sven Leo Uremović

OTMICA KRUNOSLAVA DRAGANOVIĆA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

SVEN LEO UREMOVIĆ

OTMICA KRUNOSLAVA DRAGANOVIĆA

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vlatka Vukelić

Zagreb, 2023.

SAŽETAK:

U ovom se će se radu obrađivati problematika nerazjašnjenog nestanka i povratka prof. dr. Krunoslava Draganovića u Jugoslaviju nakon više desetljeća djelovanja u emigraciji, počevši sa kratkim opisom političkog, vjerskog, humanitarnog i istraživačkog Draganovićevog života i djelovanja. Nastavno na to će se razjasniti odnos Katoličke crkve i komunističkih vlasti u Jugoslaviji sa usmjerenjem na odnos komunista i Draganovića kao dužnosnika Katoličke crkve. Nadalje, opisati će se Draganovićevo istraživanje komunističkih zločina te pritisak kojeg doživljava nakon Udbinog saznanja o pripremi njegovog temeljnog djela o zločinima komunističke jugoslavenske vlasti. U zaključnom se dijelu rada autor osvrće na iznenadnu otmicu, tj. nestanak Draganovića iz Trsta u Italiji i povratak u Jugoslaviju pod nerazjašnjenim okolnostima, kao i na naknadnu reakciju javnosti na njegov neočekivani povratak sa fokusom na reakcije i pisanja tadašnjih domaćih i emigrantskih listova. Kao završno poglavlje opisani su njegovi susreti sa komunističkim istražiteljima prilikom povratka te iskazi koje je pritom morao dati.

Ključne riječi: Krunoslav Draganović, otmica, komunistička vlast, Udba, Katolička crkva, komunistički zločini, istraživanje, emigracija, izbjeglice.

ABSTRACT:

This paper will deal with the issue of the unsolved disappearance and return of prof. dr. Krunoslav Draganović to Yugoslavia after several decades of work in emigration, starting with a brief description of Draganović's political, religious, humanitarian and research life and activities. Following this, the relationship between the Catholic Church and the communist authorities in Yugoslavia will be clarified, focusing on the relationship between the communists and Draganović as an official of the Catholic Church. Furthermore, Draganović's research on communist crimes and the pressure he experiences after Udba's knowledge of the preparation of his fundamental work on the crimes of the communist Yugoslav government will be described. In the final part of the paper, the author looks at the sudden abduction or, in other words, disappearance of Draganović from Trieste in Italy and his return to Yugoslavia under unclear circumstances, as well as the subsequent reaction of the public to his unexpected return with a focus on the reactions and writings of local and emigrant newspapers at the time. As the final chapter, his meetings with communist investigators during his return and the statements he had to give are described.

Key words: Krunoslav Draganović, abduction, communist government, Udba, Catholic Church, communist crimes, research, emigration, refugees.

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	1
2. Kratki životopis.....	2
3. Odnos Krunoslava Draganovića i komunističkih vlasti u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata.....	6
3.1 Memorandum o vjerskim progonstvima i pravom položaju Hrvatske i njenog pučanstva.....	8
4. Istraživanje komunističkih zločina.....	9
5. Otmica.....	11
5.1 Reakcije na povratak.....	15
5.2 Iskazi komunističkim istražiteljima	17
6. Zaključak.....	20
7. Popis literature	21

1. Uvod

Tijekom razdoblja završetka Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj i uspostavljanja nove Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), svećenik, pisac i povjesničar Krunoslav Draganović istaknuo se u mnogim dužnostima. U vrtlogu masovnog bijega od novog režima, dao je veliki doprinos pomaganjem prebacivanju izbjeglica u ostale europske, ali i prekomorske zemlje. Među tim izbjeglicama nalazili su se dužnosnici i bojovnici ustaškog pokreta u bijegu od odmazde. U svećeničkoj se emigraciji istaknuo kao vođa zbog svojeg predanosti katoličkom nauku, ali i zbog neumornog pisanja o komunističkim zločinima svoga vremena i historiografskog istraživanja prof. Draganovića. U domovini je bio blizak s narodom te je u istome prepoznat kao veliki domoljub i ljubitelj naroda. Međutim, koliko god je on volio svoju državu, novi režim na vlasti nije volio njega, kao ni cijelu Katoličku crkvu u Hrvatskoj. Zbog pomaganja ustaškom režimu u bijegu i antikomunističkog djelovanja, kao i zbog popularnosti u narodu, komunističke su vlasti, tj. UDBA, vršile mnogo pritisaka na Draganovića tijekom života. Ali Draganovića se zbog svoje neprestane aktivnosti u emigraciji smatralo i opasnim za režim. Nakon saznanja da prof. Draganović sprema veliku knjigu komunističkim zločinima, režim je morao reagirati. Tijekom boravka u Trstu 1967. Draganoviću se gubi svaki trag te se nedugo zatim pojavljuje u Jugoslaviji na prepad svih. Njegov iznenadni povratak pod velom tajne pokrenuo je glasine da je prof. Draganović vjerojatno doveden natrag u domovinu protiv svoje volje, što je ostalo nerazjašnjeno do današnjeg dana i ključni je upitni podatak u istraživanju Draganovićevo život.

Tema ovog rada je usredotočena na Draganovićevo djelovanje i život, a isključivo se fokusira na događaje vezane uz njegov tajanstveni povratak u Jugoslaviju, iskaze koje je dao komunističkim istražiteljima pri dolasku u zemlju te naknadne reakcije oko njegovog povratka, tj. neslaganja jugoslavenske i europske javnosti oko toga je li Draganović prisilno doveden natrag u domovinu kako bi se spriječilo objavljivanje njegove knjige ili se politički preobratio i odlučio samovoljno na suradnju sa komunističkim režimom. Sadržaj rada je uokviren tako da ostvaruje jednu kronološku cjelinu koja prikazuje odnos Katoličke crkve i jugoslavenskog režima koji se povezuje sa razlozima progona Draganovića. Dalje se u radu opisuje Draganovićevo istraživanje komunističkih zločina te susretanje sa izbjeglicama. Naglasak je stavljen na Draganovićevo temeljno djelo o komunističkim zločinima čija je izrada bila okidač vlastima u Jugoslaviji da poduzmu akciju protiv Draganovića. U posljednjem djelu rada se opisuje njegova navodna otmica

te razni događaji oko nje, prvenstveno u području reakcija emigrantskih i domaćih tiskovina i rasprava o stvarnoj prirodi povratka.

2. Kratki životopis

Krunoslav Stjepan Draganović rođen je u Brčkom 30. listopada 1903. godine, a rodom je iz bosansko-posavskog mjesta Matići u okolici Orašja. Školovao se u Travniku, Sarajevu i Beču. U Travniku završava osnovnu školu i dva razreda srednje škole, a 1922. godine završava gimnaziju u Sarajevu. Odlazi u Beč na studij elektrotehnike i strojarstva koji napušta nakon petog semestra. Dolazi na odluku da postane svećenik te se vraća u Sarajevo na studij filozofije i teologije na Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji. Godine 1928. završava studij te se iste godine zaređuje za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije. Na sveučilištu je djelovao u hrvatskim i katoličkim organizacijama, baveći se hrvatskom crkvenom poviješću i misijskim temama. Talent i sklonost za povijest se kod Draganovića razvila pod vodstvom profesora crkvene povijesti p. Josipa Ivčića, koji ga je ujedno usmjerio na svladavanje mnogih živih i klasičnih jezika (njemačkog, turskog, talijanskog, francuskog, španjolskog, a posebice arapskog i perzijskog).¹ Tako je mogao, na znanstveni način, pristupiti historiografskim disciplinama, što je vrlo dobro koristio u znanstvene, političke i druge svrhe. Ujedno je obnašao službu katehete u pučkim školama i ravnatelj Statističkog ureda Hrvatskog kulturnog društva Napredak i njegove zadruge.² Doktorsku disertaciju “*Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje u hrvatskom jezičnom području za vrijeme turske vladavine u 17. stoljeću*” uspješno je obranio 1935. na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu, kamo ga je 1932. poslao nadbiskup Ivan Šarić. Iste se godine vratio u Sarajevo i obnašao razne rukovodeće dužnosti, uključujući dužnost kancelara Vrhbosanske nadbiskupije i predsjednika Duhovnog stola od 1939. Bio je upravitelj izdavačke kuće *Akademija Regina Apostolorum* i svećenik u nizu katoličkih redovničkih redova. U prosincu 1940. prešao je na zagrebački Bogoslovni fakultet, gdje je od 1942. docent, a od 1943. redoviti profesor. Biskup ga je 1941. izabrao za člana Vjerske komisije za obraćenje katolika. U to je vrijeme bio urednik

¹ Ivurek, Mijo. (2013.). *Život i djelo Krunoslava Draganovića*. Zagreb: Naklada Gea d.o.o., Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 24.

² *Isto*, 24.

znanstvenog časopisa *Croatia Sacra*, aktivno sudjelovao u Glavnom odboru Matice hrvatske i preuzeo dužnost potpredsjednika Upravnog odbora Zavoda za kolonizaciju.³

U svibnju 1941. obnašajući dužnost predstavnika NDH cijelo proljeće i ljeto 1941. godine pomaže zarobljenim hrvatskim vojnicima bivše jugoslavenske vojske u povratku u domovinu za vrijeme trajanja okupacije Srbije i Makedonije. Kako bi pomogao Caritasu Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskom Crvenom križu u oslobađanju, zbrinjavanju i upućivanju zatočenih i otetih Hrvata iz Italije nakon njezine kapitulacije, krajem kolovoza 1943. imenovan je u hrvatsko izaslanstvo pri Svetoj Stolici. Radi organiziranja pomoći slovenskim izbjeglicama koje su zbog progona tamošnjih vlasti pobjegle iz Njemačke, osnovao je Odbor za prihvata slovenskih izbjeglica, čiju je dužnost predsjednika obnašao dvije godine. Uspostavio je dobre kontakte s vatikanskim Državnim tajništvom i njemačkim, slovačkim, mađarskim izaslanicima. Sa engleskim izaslanikom u Vatikanu, lordom Osbourneom, povezao se na poseban način. Draganović se tada više posvetio izdavanju svoje knjige na talijanskom jeziku, sa kojom je postigao znatan uspjeh, budući da hrvatsko veleposlanstvo pri Svetoj Stolici nakon kapitulacije Italije nije imalo poseban značaj. Knjiga je izdana u 3.000 primjeraka i rasprodana; prihod od prodaje iskorišten je kao početni kapital za zbrinjavanje znatnog broja izbjeglica. S obzirom da je Rimski vikarijat uskratio odobrenje za tiskanje knjige, predviđajući, po Draganovićevoj perspektivi, nadolazeća politička zbivanja i promjene, izdanja na drugim jezicima nisu izdana.⁴

Kako bi se poduzele diplomatske aktivnosti tajnog prelaska na savezničku stranu tijekom Drugog svjetskog rata, bez Pavelićevog znanja, Draganović se sredinom prosinca 1943. godine sastao sa čelnicima NDH, ministrima Mladenom Lorkovićem, Milom Starčevićem i Lovrom Sušićem, kao i predstavnicima Hrvatske seljačke stranke.⁵ Prema Draganovićevoj priči, njegov put u Zagreb doveo ga je u opasnost jer je doznao da bi ga Gestapo mogao uhapsiti zbog veza s antifašistima i Židovima u Italiji. Nakon povratka u Rim u siječnju 1944. u društvu Antuna

³ Vukelić, Vlatka. (2023.). "Neobjavljena knjiga Krunoslava Draganovića o komunističkim zločinima u Jugoslaviji". U: Jurković Danijel., Šumanović Vladimir, Vukelić Vlatka. *Komunistički zločini 1*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Fakultet Hrvatskih studija, 86-87.

⁴ Topić, Franjo. "Krunoslav Stjepan Draganović (1903.-1983.)". U: Tomašević Darko, Akmadža Miroslav. *Krunoslav Stjepan Draganović - svećenik, povjesničar i rodoljub: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog simpozija o Krunoslavu Stjepanu Draganoviću povodom 110. obljetnice rođenja i 30. obljetnice smrti održanom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu od 8.-10. 11. 2013. godine*. Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb: Glas koncila, 2014., 17.

⁵ Isto, 17.

Wurster, tajnika poslanstva NDH pri Sv. Stolici, uspostavlja vezu i šalje podneske britanskim i američkim diplomatima u Rimu, kao i Savezničkom vrhovnom zapovjedništvu za Sredozemlje, tražeći očuvanje hrvatske državne samostalnosti i put za izlazak izbjeglica i hrvatskih vojnih snaga iz NDH.⁶ Uz znanje Vatikana, posjećuje i pomaže hrvatskim izbjeglicama u zarobljeničkim logorima u Italiji i Austriji. Njegovim je zalaganjem stotine Hrvata, među kojima su bili i mnogi dužnosnici NDH, dobilo nužnu humanitarnu pomoć i oslobođenje iz logora, a potom su i preseljeni. Istovremeno održava bliske kontakte sa zapadnim političkim krugovima koje izvješćuje o bijedi i ratnim stradavanjima hrvatskog naroda.⁷

Draganović se najviše istaknuo svojim humanitarnim djelovanjem u poratnim godinama gdje je djelovao u okviru Hrvatske bratovštine sv. Jeronima u Rimu, kasnije preimenovane u Hrvatski komitet, koja je imala zadaću materijalnog i duhovnog pomaganja izbjeglica nakon rata. Djelovao je kao tajnik organizacije, spašavajući ljude osiguravajući im legitimaciju Hrvatskog crvenog križa s uputama o daljnjim kretnjama. Prema vlastitom iskazu, na taj bi način spašavao ljude različitog nacionalnog, političkog i socijalnog statusa. Draganović se u potpunosti posvetio radu Hrvatske bratovštine sv. Jeronima, koja je nakon završetka Drugog svjetskog rata osnovana pri Zavodu sv. Jeronima. Djelovanje u bratovštini mu je omogućio izravan kontakt s izbjeglicama i drugim humanitarnim institucijama. Istodobno je ova organizacija održavala veze s prognanicima, mnogim humanitarnim organizacijama, nekoliko filantropskih katoličkih organizacija i talijanskim ministarstvima, ponajviše sa Ministarstvom unutarnjih poslova. Kasnije je najznačajnija Komisija za dodjelu političkog azila, koja je imala stalnog člana koji je bio povjerenik Ujedinjenih naroda za zaštitu izbjeglica. Zaslugom Komisije prebačeno je mnogo izbjeglica, prvo u zemlje Latinske Amerike (Argentinu, Čile, Paragvaj, Venezuelu, Brazil), a potom u zemlje poput SAD-a, Kanade, Australije, Južnoafričke Republike i ostalo. Kako bi izbjeglicama nakon godinu dana rada omogućio preseljenje u treće zemlje, Draganović je pomagao brojnim izbjeglicama u Engleskoj, Njemačkoj, Nizozemskoj i drugim europskim zemljama.⁸

Od 1953. do 1958. godine vrši službu u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu, a napušta instituciju prisilno zbog pritisaka jugoslavenske vlade na biskupe u Jugoslaviji, koji su

⁶ Akmadža, Miroslav. (2010.). *Krunoslav Draganović - iskazi komunističkim istražiteljima*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 10.

⁷ Topić, "Krunoslav Stjepan Draganović", 17.

⁸ *Isto*, 18-19.

odlazak svećenika na studij u Rim uvjetovali Draganovićevim odlaskom iz Zavoda.⁹ Komunistička je partija nastojala upravljati vjerskim organizacijama, a posebice Katoličkom crkvom u Jugoslaviji, putem državnih institucija. Nadalje, vlast je pritiscima na biskupe i Biskupsku konferenciju Jugoslavije, pokušala djelomično ublažiti antagonističko ponašanje svećenika u inozemstvu. Jugoslavenska je vlada najoštriju kampanju provela protiv Zavoda sv. Jeronima u Rimu jer je Crkva najveći broj svećenika htjela poslati upravo tamo na specijalizaciju, a vlada je iskoristila tu situaciju kako bi uklonila sve pojedince koji “djeluju protiv Jugoslavije” iz te institucije. Tako su mnogi tamošnji svećenici, u skladu sa jugoslavenskom ideologijom, žigosani kao ustaše i protivnici režima, a za Draganovića se, kao najistaknutije ličnosti u instituciji, govorilo i smatralo da je i ratni zločinac.¹⁰

Iz Rima se 1963. godine preselio u Austriju, gdje je u mjestu Pressbaum u blizini Beča boravio do ljeta 1967. godine. Istražujući arhivsku građu bečkih arhiva pripremao se za pisanje poslijeratne povijesti hrvatskog naroda, a posvećuje se i svojim zapisima te svjedočanstvima sa izbjeglicama. Tijekom svoga boravka u Pressbaumu obavljao je i službu drugog kapelana u sestrijskoj ustanovi Presvetog Srca Isusovog. Nestaje iz Trsta u rujnu 1967. te se pod nerazjašnjenim okolnostima vraća u Jugoslaviju, a taj događaj predstavljao je, a i dalje predstavlja, veliku historiografsku nesuglasicu među mnogim jugoslavenskim i hrvatskim povjesničarima 20. i 21. stoljeća.¹¹

Poslije okončanja tog događaja i završene istrage protiv njega, Draganović živi u Sarajevu te predaje crkvenu povijest na Visokoj filozofsko-teološkoj školi. Uz to, bavi se znanstvenim radom, predaje na Vrhbosanskoj teologiji te uređuje *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji – Cerkev v Jugoslaviji 1974*. Umire 5. srpnja 1983. godine u 80. godini života te iza sebe ostavlja bogatu arhivsku ostavštinu, znanstvene radove i knjige.¹²

⁹ Vukelić, “Neobjavljena knjiga Krunoslava Draganovića o komunističkim zločinima”, *Komunistički zločini 1*, 88.

¹⁰ Topić, “Krunoslav Stjepan Draganović”, 21.

¹¹ *Isto*, 22.

¹² Vukelić, “Neobjavljena knjiga Krunoslava Draganovića o komunističkim zločinima”, *Komunistički zločini 1*, 88.

3. Odnos Krunoslava Draganovića i komunističkih vlasti u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata

Razdoblje najvećeg stradavanja hrvatskog naroda u Drugom svjetskom ratu započinje danom dolaska Titovih komunista na vlast 1945. godine. U tadašnjim trenucima komunističkog terora nad svojim ideološkim protivnicima stradava na tisuće Hrvata. Do izražaja dolaze privatne i nacionalne osvete protiv građanstva. Masovne grobove poubijanih antikomunista moglo se pronaći u okolini svakog većeg sela na području Hrvatske, a još su veće grobnice bile one poubijanih zatvorenika iz vojničkih formacija koje su se borile protiv Tita.¹³ Situacija nije postajala ništa boljom u narednim godinama. Naprotiv, komunistički su zločini postajali sve brojniji, nemilosrdniji i brutalniji. Zbog brojnosti takvih slučajeva, o toj bi se temi mogao napisati jedan opširni zaseban rad.

Djelovanje iseljeničkog klera u inozemstvu i njegova povezanost s političkom emigracijom bilo je jedno od glavnih pitanja crkveno-državnih odnosa nakon Drugog svjetskog rata. Akmadža ovdje navodi kako je u Jugoslaviji je bilo uvriježeno mišljenje da je emigrantski kler predstavljao stalni kanal za umiješanost Svete Stolice u špijuniranje Jugoslavije i ostale antijugoslavenske akcije. S obzirom na svoju istaknutost u emigrantskom djelovanju, Draganović je nerijetko bio glavna meta nesuglasica oko crkveno-državnih odnosa.¹⁴ Međutim, Draganović se još ranije pokazao kao svojevrsna prijateljica komunističkim vlastima. Godine 1943. objavljuje u časopisu *Croatia Sacra*, sv. 11/12, br. 20/21, poglavlje "Hrvatske biskupije - sadašnjost kroz prizmu prošlosti", djelomičan popis katoličkih svećenika, muškaraca i žena ubijenih od strane četnika i partizana. Osim toga, Draganović je radio s dr. fra. Bazilijem Pandžićem na popisu svih hrvatskih katoličkih svećenika ubijenih od 1941. do 1945. Popis je objavljen u nizu hrvatskih inozemnih novina, a debitirao je u Hrvatskom kalendaru 1955. Prema tom popisu bile su ukupno 383 žrtve - 201 svećenik i 182 redovnika. Dodatnim istraživanjima utvrdili su se još temeljitiji podaci, sve do najobuhvatnije studije Anto Bakovića, koja je utvrdila izravna ubojstva 434 svećenika dok su ostali stradali od posljedica mučenja u zatvoru ili od tifusa.¹⁵

¹³ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 48.

¹⁴ Akmadža, *Krunoslav Draganović - iskazi komunističkim istražiteljima*, 11.

¹⁵ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 51.

Draganović je trn u oku novim vlastima bio i zbog događaja koji se odvio 1947. godine kada je Okružni sud u Zagrebu osudio na smrt dva hrvatska franjevca, fra Mateja Vodanovića i njegova pomoćnika fra Serafina Rajića. Njihova osuda za “osnivanje skupine terorista, diverzanta i špijuna protiv nove vlasti” i njihova povezanost s izbjeglicama ustaške emigracije doveli su do njihovog pogubljenja iste godine.¹⁶ Među osobama iz ustaške emigracije s kojima su bili povezani spominje se i Draganović. Posrednik im je bio fratar izbjeglica fra Jozo Mikulić koji je, prema izmišljenoj optužbi, u Zagreb nosio obavijesti, eksploziv i “novac za skupinu terorista”.¹⁷

Progon disidenata, ubojstva stvarnih i fiktivnih političkih suparnika te pretrpanost zatvora i drugih zatočeničkih objekata “klerofašistima, narodnim neprijateljima, kulacima, nečasnim intelektualcima, nacionalistima i protivnicima socijalizma” postali su omiljeni leksikon novog komunističkog političkog i društvenog sustava. Prema riječima komunističkog ideologa Milovana Đilasa, stvorena je “nova klasa”.¹⁸ Katolička crkva u Jugoslaviji, koja je označena kao “produžena ruka Vatikana” i “najveći neprijatelj Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije”, posebno je osjetila djelovanje komunističke ideologije. U cijeloj se Jugoslaviji vodila kampanja protiv neprijatelja iz redova Katoličke crkve. Religija se ismijavala kao zastarjela i nazadna, dok je ateizam predstavljan kao razvijeni svjetonazor i zdravo stanje uma. Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac, koji je za vrijeme NDH podupirao prava Hrvata u borbi za svoju nacionalnu državu, osuđujući sve oblike totalitarizma i rasizma, uključujući progon ustaških vlasti nad Židovima, Srbima i Romima te komunističke i četničko-srpske zločine nad hrvatskim stanovništvom, postao je simbolom progone Katoličke crkve. Kad je papa Pio XII. 1953. godine proglasio Stepinca kardinalom, komunističke su vlasti to doživjele kao provokaciju protiv Jugoslavije. Nakon toga, progoni katolika su potrajali i nisu jenjavali sve do Stepinčeve smrti 1960. godine.¹⁹

Istovremeno, sjemeništarci, bogoslovi i svećenici u raznim krajevima Jugoslavije u takvim su prigodama i u takvoj političkoj, društvenoj i vjerskoj sredini proživljavali dramu vezi svoje vojničke dužnosti. U tom je kontekstu važno istaknuti uhićenje i suđenje bogoslovima i studentima Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu 1951. Preko 30 bogoslova privedeno je u jesen 1950.

¹⁶ *Isto*, 51.

¹⁷ *Isto*, 51.

¹⁸ Kolarić. Juraj. (2021.). *Progon bogoslova u JNA*. Zagreb: Tkanica d.o.o., 6.

¹⁹ *Isto*, 7-8.

pod sumnjom da su se te godine pridružili “terorističkoj skupini” poznatoj kao Hrvatski narodni otpor; neki od njih su saslušani i kasnije oslobođeni, dok su drugi zadržani u istražnom zatvoru.²⁰

Zbog navedenih i sličnih slučajeva pritiska vlasti na svećenstvo i kler, mnogobrojno svećenstvo prisiljeno je djelovati izvan granica domovine. U prvim se poratnim godinama u iseljeništvu nalazilo 1083 katoličkih svećenika sa područja Jugoslavije. Katolički svećenici u emigraciji okupljali su se i djelovali u više središta u raznim dijelovima svijeta. Jedno od najpoznatijih takvih središta bio je Zavod sv. Jeronima u Rimu, gdje se svojim djelovanjem istaknuo upravo Draganović. Postojale su i druge aktivne klerikalne skupine u inozemstvu, koje su uključivale svećenike rođene u inozemstvu u vodećim ulogama ili samo kao članove. Samo u Italiji su djelovale dvije takve skupine – Vrhovno vijeće za emigraciju i Hrvatski odbor za pomoć izbjeglicama. Cilj Hrvatskog odbora za pomoć izbjeglicama bio je poslati izbjeglice na rad u zapadne ili prekomorske zemlje, a istovremeno im pružiti materijalnu i drugu pomoć. Komunističke su vlasti organizaciju tih institucija u Italiji prepisale Draganoviću, Krešimiru Zoriću i Milanu Simčiću koji su imali početnu namjeru da odbor svoju djelatnost razvije u obliku povijesnog instituta.²¹ Međutim, Draganović mu kasnije mijenja namjeru s ciljem osnivanja Socijalnog odbora za pomoć hrvatskim izbjeglicama, te na taj način razvija svoju djelatnost i organizira rad među iseljenicima. Komunističke su vlasti, prema Akmadži, tvrdile kako je većina tih skupina osnovana kao rezultat usklađenog djelovanja protiv Jugoslavije u obliku otvorenih napada do različitih vrsta špijunaže.²²

3.1 *Memorandum o vjerskim progonstvima i pravom položaju Hrvatske i njenog pučanstva*

Radi upoznavanja javnosti s položajem hrvatskog naroda i Katoličke crkve u Jugoslaviji, svećenici u dijaspori pokrenuli su niz inicijativa. Jedna od takvih inicijativa bio je i *Memorandum o vjerskim progonstvima i pravom položaju Hrvatske i njenog pučanstva*, koje je hrvatsko katoličko svećenstvo u SAD-u i drugim slobodnim zemljama uputilo raznim utjecajnim političarima toga doba, vladama i vjerskim poglavarima. Memorandum je izazvao pažnju svjetske javnosti, ali i žestoke reakcije jugoslavenskih vlasti. Potpisala su ga 143 svećenika, a 15. lipnja 1954. godine

²⁰ *Isto*, 8-9.

²¹ Akmadža, *Krunoslav Draganović - iskazi komunističkim istražiteljima*, 11-12.

²² *Isto*, 11.

osobno je predan predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država Dwightu D. Eisenhoweru. *Memorandum* ocrtava položaj hrvatskog naroda i Katoličke crkve za vrijeme razdoblja prve Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske i dolaska komunista na vlast. U zaključnom se dijelu *Memoranduma* ističe “povijesna borba hrvatskog naroda za neovisnost i volja za uspostavom demokratske i suverene države Hrvatske koja će jamčiti slobodu vjeroispovijesti i kulturni razvoj”.²³ Svećenstvo u *Memorandumu* isto navodi kako “hrvatski narod ne želi biti dijelom nikakve jugoslavenske države u bilo kojem obliku”.²⁴ Dopisu su priložena pastirska pisma iz ožujka i rujna 1945., govor nadbiskupa Stepinca sa njegovog suđenja te pismo biskupa Titu iz rujna 1952.²⁵

UDB-a Narodne Republike Hrvatske naknadno je u ožujku 1955. godine od svake svoje kotarske vlasti zatražila popis svećenika koji su potpisali *Memorandum*. U obavijesti kotarima se navodi da su se potpisnici *Memoranduma* ogriješili o zakon, zbog čega je istražni sudac Okružnog suda u Zagrebu izdao nalog svim poštanskim uredima u NR Hrvatskoj i NR Bosni i Hercegovini da Okružnom sudu dostave sve pošiljke upućene u Jugoslaviju iz inozemstva od strane svećenika potpisnika *Memoranduma* i poštu koja se iz Jugoslavije šalje na njihovo ime.²⁶

4. Istraživanje komunističkih zločina

Boraveći u Rimu, Draganović dočekuje 1945. godinu i završetak rata. Tamo dolazi u kontakt sa mnogim izbjeglicama koje mu prepričavaju događaje iz domovine i okrutnu komunističku vlast. Od izbjeglica doznaje i o mnogim zločinima komunističkih vlasti koji će mu postati predmet zanimanja i istraživanja u narednim godinama. Zločini počinjeni na Bleiburgu, Križni put i izručenje logoraša iz savezničkih logora u Austriji koja su uslijedila bile su primarne teme koje su se pojavljivale u njegovim znanstvenim studijama, a postale su i središnjica njegovog filantropskog djelovanja i karitativnog rada. Izuzetno puno vremena i novca uložio je u dobivanje

²³ Akmadža, Miroslav. (2014.). *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini i komunistički režim - knjiga I 1945. - 1966.* Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest: podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 180.

²⁴ Akmadža, *Krunoslav Draganović - iskazi komunističkim istražiteljima*, 12.

²⁵ Pastirsko je pismo otvoren tip pisma koje biskup upućuje kleru ili laicima biskupije, a sadrži neku vrstu utjehe, opomene, pouke ili upute za ponašanje u određenim okolnostima. U ovom se slučaju pisma odnose na neprijateljske aktivnosti i pokušaje uzdrnavanja Crkve od strane komunističkih vlasti u poslijeratnoj Jugoslaviji, unatoč obećanjima da će se poštivati crkvena imovina i sloboda vjeroispovijesti.

²⁶ Akmadža, *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini i komunistički režim*, 180.

iskaza i prikupljanje sjećanja svjedoka prisutnih tijekom “svibanjskih” događaja i onih koji su mogli izravno svjedočiti o događajima tijekom povlačenja brojnih vojnika i civila pred postrojbama Jugoslavenske armije, pregovora u dvorcu Bleiburg te povratka zarobljenika na prostor Jugoslavije.²⁷

Kako bi kvalitetno pristupio sakupljanju iskaza, Draganović se koristio upitnikom kojeg je sastavio za tu svrhu. Upitnik je poslužio kao osnova za sjećanja i podijeljen je svima, a fokusirao se na najbitnija pitanja o događajima na Bleiburgu – kako je teklo povlačenje prema Zagrebu i Austriji, što se događalo prije predaje, tijekom predaje te kako je izgledao povratak. Obrazac je sadržavao sve potrebne upute, pozivajući se na ključna pitanja i trenutke.²⁸

U literaturi je već objavljeno nekoliko iskaza o Bleiburgu i križnom putu, kao i pojedina iskustva iz savezničkih logora u Italiji i Austriji, najčešće bez ikakvih izmjena izvornih prikaza. Iako je činjenica da su iskazi koji su prikupljeni relevantni toliko da neke od njih citira i suvremena historiografija oni nisu bez svojih nedostataka. Proizvoljna priroda numeričkih procjena bila je primarni nedostatak u izjavama koje su prikupljene te se prema tome one ne mogu smatrati subjektivnima, budući da su iskazi kao takvi bili odgovori na pitanja iz upitnika ili nastojanje ispitanika (Draganovića) da u potpunosti ispuni bilo koju formalnost bez namjere nametanja kvantitativnih brojčanih elemenata.²⁹ Drugi veliki nedostatak sa iskazima odnosio bi se na nepostojanje britanskih izvora, koji su apsolutno neophodni ako se želi u potpunosti razumjeti britansku umiješanost i odlučiti je li ona snosila ikakvu odgovornost za predaju i izručenje velike većine onih koji su se zatekli u izbjegličkoj koloni. Budući da su najznačajniji britanski politički, diplomatski i vojni dokumenti pod embargom već 75 godina, ovo pitanje je i danas aktualno.³⁰

Iskazi Ivana Gugića i Ivana Marinovića smatraju se dvama najznačajnijim koje je Draganović prikupio. Značaj ovih iskaza proizlazi iz toga što su Gugić i Marinović u vrijeme događaja koje su naveli u svojim iskazima bili pripadnici 11. dalmatinske brigade JA, koja je

²⁷ Grahek Ravančić, Martina, “Doprinos Krunoslava Draganovića istraživanju komunističkih zločina”, *Krunoslav Stjepan Draganović*, 273-274.

²⁸ *Isto*, 274..

²⁹ Vukelić, “Neobjavljena knjiga Krunoslava Draganovića o komunističkim zločinima”, *Komunistički zločini I.*, 92.

³⁰ Grahek Ravančić, “Doprinos Krunoslava Draganovića istraživanju komunističkih zločina”, *Krunoslav Stjepan Draganović*, 285-286.

sudjelovala u poslijeratnom strijeljanju zarobljenih vojnika. U svojim iskazima također navode i imena osoba koje su sudjelovale u tim likvidacijama. Iskazi Gugića i Marinovića ključni su ne samo zbog svoga sadržaja, već i zbog spominjanja imena Draganovićevih pomagača koji su sudjelovali u razgovorima s davateljima iskaza.³¹

Draganović je prikupio opsežne podatke o mnogim počiniteljima jugokomunističkih zločina nad hrvatskim vojnicima i civilima tijekom i nakon Drugog svjetskog rata. Na vrhu te zločinačke liste nalazili su se ljudi poput Aleksandra Rankovića, Koste Nađa, Milana Baste, Vlade Dapčevića, Koče Popovića, čak i samog Tita i drugih više ili manje poznatih partizanskih rukovodioca i političkih komesara. Prije pada jugoslovenskog komunizma nekoliko ih se ponovno reaktiviralo, a tijekom razdoblja raspada Jugoslavije činilo se da su vođeni iz istog središta, odigravajući značajne uloge u mnogim političkim i propagandnim činovima.³²

Pokuša li se sažeti istraživanje zločina komunističkih vlasti tijekom preuzimanja i neposredno nakon uspostave režima, Grahek Ravančić primjećuje kako je sakupljačka djelatnost Krunoslava Draganovića znatno pridonijela historiografskom fondu fokusiranom na te teme, iako ona sama po sebi nije bez svojih nedostataka. Iako njegovi materijali nedvojbeno nisu i ne mogu biti sami po sebi dostatni za proučavanje rata i ratnih zločina, oni ipak čine nezaobilazan dio istraživanja.³³ Usporedbom i kritičkim preispitivanjem svjedočanstava moguće je dobiti mnogo korisnih informacija, posebice u svjetlu činjenice da se radi o temama za koje neki od najvažnijih radova još uvijek nedostaju ili nisu dostupni.³⁴

5. Otmica

Više od 20 godina Draganović je proveo u pisanju knjige o zločinima koje su komunisti počinili nad hrvatskim narodom nakon rata, oslanjajući se ponajviše na događaje na Bleiburgu. Njegovom je zaslugom sačuvana povijesna uspomena na jednu od najvećih tragedija hrvatskog

³¹ Vukelić, "Neobjavljena knjiga Krunoslava Draganovića o komunističkim zločinima", *Komunistički zločini 1*, 93.

³² Vukušić, Bože. (2002.). *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, 236.

³³ Grahek Ravančić, "Doprinos Krunoslava Draganovića istraživanju komunističkih zločina", *Krunoslav Stjepan Draganović*, 287.

³⁴ *Isto*, 287.

naroda u 20. stoljeću. Podnio je mnoge žrtve za posao pripremanja knjige, skupljajući dokumente, razgovarajući sa svjedocima i prikupljajući iskaze. Saznanje komunističkih hrvatskih vlasti o pripremi spomenute knjige zločina, i to još od strane jednog od njihovih najvećih neprijatelja, stvoriti će nezamislive posljedice za Draganovićev društveni i politički život, budući da će režim pod svaku cijenu morati pokušati spriječiti objavljivanje takve razorne optužnice. Tome u prilog ide i činjenica da je nakon Draganovićeva uhićenja bosanskohercegovački predsjednik Džemal Bijedić od nadbiskupa Smiljana Čekade tražio osobno jamstvo da Draganović neće dopustiti tiskanje te knjige. Srećom, dobar dio građe već je bio u posjedu nekih Draganovićevih prijatelja, pa se na temelju toga moglo dosta toga objaviti o bleiburškoj tragediji.³⁵ Međutim, neki njegovi prijatelj i bliski suradnici držali su ga stalno pod prismotrom i pobrinuli se da Udba dozna da se sprema objaviti knjigu o Bleiburgu, nakon čega je dat nalog da se provede plan otmice.³⁶ Djelo koje je trebalo biti njegovo najveće životno postignuće kao patriota i povjesničara biti će ujedno i njegov najveći zločin.

Draganovićev povratak u Jugoslaviju pod nerazjašnjenim okolnostima u rujnu 1967. odjeknuo je kao senzacija u novinama i tisku diljem svijeta. Kako se i zašto profesor Draganović vratio u Jugoslaviju, i još k tome stavio na raspolaganje jugoslavenskoj vladi nakon desetljeća neprijateljstva, zaintrigiralo je svjetsku javnost. Prema pisanju emigrantskog tiska, Draganović je granicu prešao s Asimom Šahinpašićem i Ivom Babićem-Galićem, dvojicom sarajevskih udbaša. Dodatno, navodi se da je Draganović možda već više puta prelazio jugoslavensku granicu te da je ovaj put priveden. U vezi toga Draganović se nije izjasnio do svoje smrti. Većina njegovih suradnika vjeruje u njegovu otmicu, dok manji dio onih smatra da se dobrovoljno vratio. Taj manji dio ljudi tvrdi da se Draganović odlučio na povratak zbog nezadovoljstva vatikanskim stavom prema *hrvatskom pitanju* i stanju hrvatskog iseljništva te da je isplanirao povratak s pukovnikom Udbe Osmanom Bijedićem.³⁷

Polemiziralo se i o točnom datumu i vremenu Draganovićevog nestanka iz Trsta. Iako je datum 10. rujna 1967. najšire prihvaćen, mnogi autori su u nesuglasju i oko tog podatka. Josip Dukić navodi u svojem radu niz primjera, većinom novinskim članaka, koji se ne poklapaju jedan

³⁵ Pavlović, Anto. (2005.). *Svećenički velikani u Hrvata*. Zagreb: Katolička knjižnica "Dr. Ivan Merz", 95-96.

³⁶ Rašeta, Boris. (2015.). *Ustaški James Bond 2*. Zagreb: 24sata d.o.o., 97.

³⁷ Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 237.

s drugim po pitanju datuma Draganovićevog nestanka. Dok jedni datum nestanka navode dane prije 10. rujna, drugi tvrde da je nestao iz Trsta između 10. i 15. rujna, a možda još i kasnije, oko 18. rujna.³⁸ Vezano za Draganovićev nestanak, više je informacija dodao njegov uski suradnik Vinko Nikolić. Prema njegovim se riječima, Draganović nakon nekoliko dana boravka u Njemačkoj, vraća u Italiju 28. kolovoza osobnim vozilom iz Münchena. Stiže u Rim, a zatim 7. rujna putuje za Trst, gdje je zadnje viđen 8. i 9. rujna nakon čega mu se gubi svaki trag.³⁹

Svećenici u izbjeglištvu otkrili su mnogo važnih detalja vezanih uz Draganovićev nestanak. Dukić dalje navodi kako ih je Draganović prije polaska iz Rima za Austriju 5. rujna 1967. obavijestio da ima obveze prema kojima treba biti u Milanu 7. rujna, u Münchenu 10. rujna i u Bonnu do 18. rujna kako bi se mogao brzo vratiti u Austriju zbog školskih obveza. Draganović im nije spominjao svoj boravak u Trstu. Stoga su svećenici povjerovali da je Draganović drogiran i otet u Milanu, a zatim odveden na tajnovitu lokaciju gdje su ga komunisti obradili prije nego što su obznanili javnosti vijest da se prof. Draganović u Trstu svojevoljno predao jugoslavenskim vlastima. Svećenici u emigraciji su stoga, kako dalje navodi Dukić, utvrdili da je ovaj događaj označavao početak komunističkog monstruoznog procesa protiv Draganovića osobno, Crkve u Jugoslaviji i cjelokupne emigracije.⁴⁰

Najopsežniji prikaz Draganovićevog nestanka dao je agent SSUP-a pod pseudonimom *Zdenko* koji je odigrao važnu ulogu u Draganovićevom slučaju, a njegovo stvarno ime je Miroslav Varoš.⁴¹ Varoš u svojem članku prepričava kako je Draganovića iz Njemačke u Italiju krajem kolovoza 1967. dovezao prijatelj (hrvatska izbjeglica iz Münchena) te da se u Rimu pojavio početkom rujna, pritom iskoristivši priliku kako bi se sastao sa brojnim starim prijateljima. Činio bi to svaki put kada bi posjetio grad u kojem je proveo mnogo godina u službi Katoličke crkve i poznao mnogo ljudi. Kako je i dokumentirano, napušta Rim te kreće pravcem Trsta 6. rujna u kojeg dolazi 8. rujna. Tom prilikom posjećuje niz tršćanskih Hrvata, a posljednji mu se trag gubi 10. rujna 1967. Ujutro toga dana dolazi u radnju dvojice tršćanskih trgovaca te ih moli da ga odvedu

³⁸ Dukić, Josip, "Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska", *Krunoslav Stjepan Draganović*, 445.

³⁹ Nikolić, Vinko, "Prof. dr. Krunoslav Draganović - nova žrtva jugoslavenskog komunizma". *Hrvatska revija* 17 (1967.), 343.

⁴⁰ Dukić, "Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska", *Krunoslav Stjepan Draganović*, 445-446.

⁴¹ Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 243.

u jednu novu crkvu na području Opicnine nedaleko od Trsta gdje je morao služiti misu. Ovdje je Draganović viđen posljednji put sve do svog pojavljivanja u Jugoslaviji.⁴² Iako je Varoša najviše branio upravo Draganović protiv optužbi da je Udbin agent, sumnja se da je Varoš imao neku ulogu u Draganovićevom nestanku budući da je njegova povezanost sa Udbom bila stvarna činjenica koju se trudio kamuflirati svojom suradnjom sa nekoliko stranih obavještajnih službi. U Varoša su već rano počeli sumnjati iskusniji pripadnici hrvatske emigrantske skupine poput Ante Cilige i dr. Mate Frkovića, ali i strani obavještajni krugovi.⁴³ Frković je bio jedan od prvih Hrvata koji je javno osumnjičio i optužio Miroslava Varoša da je radio za jugoslavensku Udbu, a kroz čitavu se 1967. godinu Varoša u mnogim člancima optuživalo kao navodnog agenta jugoslavenskih službi. U siječnju 1972. pripremalo se njegovo uhićenje u Italiji, ali u međuvremenu uspješno bježi u Jugoslaviju gdje umire 1975. godine.⁴⁴

Poslije Draganovićevog nestanka 10. rujna, u Beogradu je tek 10. studenoga objavljena vijest da se Draganović svojevoljno vratio u Jugoslaviju 16. rujna i da je obavijestio vlasti da odustaje od neprijateljske aktivnosti te da se želi nastaniti u SFRJ. To je bila obavijest "Saveznog sekretarijata za informacije" koja je ujedno sadržavala i Draganovićevo pismo okružnom javnom tužitelju u Sarajevu sa nadnevkom 4. studenoga 1967. u kojem on navodi motive svoga povratka i u kojem jasno ističe kako nije bilo govora o bilo kakvoj otmici ili prisilnom povratku u Jugoslaviju.⁴⁵ Zanimljivo je da je Udbe to pismo dala podijeliti u domovini i inozemstvu i u obliku letka kako bi javnost što više uvjerala u autentičnost pisma i navodnih Draganovićevih tvrdnji o njegovom povratku.⁴⁶ Vinko Nikolić se naknadno upustio u analiziranje pisma te je na temelju objavljenih faksimila Draganovićeve izjave utvrdio da je pismo bila tvorevina Udbe koje je Draganović samo prepisao. Utvrdio je također da se pismo razlikuje po nekim detaljima te da postoji više originala koje je Draganović vjerojatno morao sam prepisivati.⁴⁷ Ivurek navodi kako je Radio Beograd pak izvijestio da je Draganović na slobodi u Sarajevu, ali da je zatražio zaštitu

⁴² Dukić, "Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska", *Krunoslav Stjepan Draganović*, 447.

⁴³ Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 244.

⁴⁴ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 55-56.

⁴⁵ Rašeta, *Ustaški James Bond 2*, 86.

⁴⁶ Dukić, "Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska", *Krunoslav Stjepan Draganović*, 450.

⁴⁷ Nikolić, "Prof. dr. Krunoslav Draganović - nova žrtva jugoslavenskog komunizma", 344-345.

zbog osobne sigurnosti te da se nada da će se i na njega odnositi amnestija od 13. ožujka 1962.⁴⁸ Zanimljiva je činjenica kako su se jugoslavenske vlasti oglasile o povratku u zemlju tako istaknute ličnosti tek nakon dva mjeseca te da se ništa nije ni pisalo u tom razdoblju o njegovom povratku. Odgovor vlasti na te upite odnosio bi se na doneseni Zakon o amnestiji te kako se nakon njegovog donošenja u zemlju vratilo preko pet tisuća političkih emigranata, uključujući i neke važnije ličnosti od Draganovića te kako njegov povratak nije bio tako bitan, što će se u konačnici pokazati netočnim.⁴⁹

5.1 Reakcije na povratak

Brojne europske novine iznijele su svoje mišljenje o Draganovićevom povratku u Jugoslaviju. Ivurek navodi nekoliko primjera poput talijanskih listova *Il Tempo* i *Il Messaggero* koji smatraju da je ovim činom zadan jaki udarac hrvatskoj emigraciji. Švicarski list *Vaterland* piše da je Draganović otet, dok istovremeno austrijski list *Express* piše da se Draganović samovoljno vratio u domovinu. *Die Presse* piše o mogućoj sumnji da se Draganović ipak ne nalazi na slobodi kako su to izvijestile jugoslavenske vlasti, a *Volksbote* iz Münchena navodi kako Draganović povodom svog slučaja mora održati tiskovnu konferenciju u jednoj od zapadnih zemalja.⁵⁰

U Jugoslaviji se vijest o Draganovićevom povratku posebice istaknula na naslovnica brojnih jugoslavenskih listova. Natpisi u novinama išli su do toga da su Draganovića prozivali “ustaškim ideologom i funkcionerom”. U *Vjesniku* ističu da je Draganović “jedan od najistaknutijih vođa neprijateljske emigracije”, a *Vjesnik u srijedu* ga uzima za ključnu osobu ustaške emigracije i dugogodišnjim nositeljem hrvatskog separatizma. Izvršni komitet Saveza komunista Hrvatske u priopćenju od 17. studenoga 1967. ukazuje kako je Draganovićev povratak i traženje amnestije “izraz nemoći i raspadanja ustaške emigracije”, a ujedno se i kritizira senzacionalističko izvještavanje o njegovu povratku i pojavljivanju u Zagrebu, o kojemu nisu bili obaviješteni, što govori da je cijeli Draganovićev slučaj izveden po nalogu Savezne Udbe.⁵¹ Kako u to vrijeme

⁴⁸ Zakon o amnestiji donesen 1962. godine kojim su bili amnestirani svi građani koji su se vratili u Jugoslaviju iz ilegalne emigracije.

⁴⁹ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 59.

⁵⁰ *Isto*, 55.

⁵¹ *Isto*, 59-60.

pojedivosti otmice i ispitivanja nisu bile poznate javnosti, emigrantski krugovi bili su u nevjerici kada su saznali za Draganovićevu izjavu sarajevskom javnom tužitelju.⁵²

Većina emigrantskih tiskovina složno je stala u obranu Draganovića, osudila napade Udbe i zaključila da ga je ona otela kako bi zaustavila objavljivanje njegove knjige o komunističkim zločinima, kao i iz odmazde za spašavanje izbjeglica nakon rata.⁵³ Hrvatsko iseljeničtvo uobičajeno je izvještavalo o Draganovićevim aktivnostima, no najviše materijala odnosilo se na pitanje njegova povratka u Jugoslaviju. Kako ističe Mihaljević, mnogi su istaknuti hrvatski iseljenici poput Dragutina Kambera, Bogdana Radice, Ivana Tomasa, Vilima Cecelje, Jere Jareba, Ante Cilige, Srećka Rovera i Vinka Nikolića objavljivali svoje tekstove u periodici i drugim publikacijama u kojima bi iznosili svoje pretpostavke i nagađanja o Draganovićevom povratku, a riječ je o časopisima kao što su *Vjesnik ujedinjenih američkih Hrvata*, *Hrvatska država*, *Hrvatska zora*, *Slobodna riječ*, *Nova Hrvatska*, *Danica* i *Hrvatska revija*, ujedno i najugledniji hrvatski iseljenički časopis.⁵⁴ Dokaze o Draganovićevoj otmici objavili su i neki njegovi svećenički suradnici u Rimu u talijanskom dnevniku *Il Tempo* 15. i 18. studenoga 1967. Među njima, nalazila se i replika Draganovićeve oporuke iz 1961. koja svjedoči o Draganovićevoj čvrstoj odanosti Crkvi i Hrvatskoj. Objavljena je i izjava prof. Draganovića iz 1965. godine u kojoj, između ostaloga, Draganović piše: “*Uvjeren, kako sam neprestano izvrgnut opasnosti, da budem ubijen ili odveden od titoističkih agenata i špijuna, obavješćujem ovom javnom izjavom, koju dajem u punom posjedu svojih duhovnih snaga i u potpunoj slobodi, cijelo hrvatsko javno mišljenje u domovini i u emigraciji, da se u slučaju mog nestanka ili moje nasilne smrti traži krivac u komunističkom jugoslavenskom režimu. Što god ja izjavim ili napišem ili potpišem, ako slučajno padnem u ruke jugoslavenske komunističke policije, sve se to mora smatrati, da se dogodilo protiv moje volje i protiv moga najdubljeg uvjerenja*”.⁵⁵

Dok su s jedne strane Draganovićevi suradnici poput Dragutina Kambera i Srećka Rovera iznašali moguće scenarije oko Udbinog postupanja sa Draganovićem i strahovali u vezi sa

⁵² Dukić, “Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska”, *Krunoslav Stjepan Draganović*, 449

⁵³ Dukić, “Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska”, 459.

⁵⁴ Mihaljević, Josip, “Krunoslav Draganović u emigrantskom časopisu *Hrvatska revija*”, *Krunoslav Stjepan Draganović*, 342-343.

⁵⁵ Pavlović, *Svećenički velikani u Hrvata*, 96-97.

njegovom sudbinom u Jugoslaviji, kao što je i većina Hrvata bila u šoku, jugokomunistički su i velikosrpski bojovnici bili oduševljeni svojom pobjedom nad “ustaško-hrvatskoj nemani” i “paklenim Vatikanom”, ponašajući se kao da je time zadan smrtni udarac hrvatskom iseljeništvu.⁵⁶ Pavlović navodi kako je režim dva mjeseca prešućivao javnosti da ima Draganovića kako bi onda naknadno plasirao tu informaciju nastojeći potkopati povjerenje emigracije u Draganovića i cijelu hrvatsku političku emigraciju prikazati jalovom i nemoćnom.⁵⁷ Vlasti su ga pri povratku stavile pod jurisdikciju Bosne i Hercegovine gdje je optužen za širenje antijugoslavenske propagande prema članku 118. Krivičnog zakonika. Nakon svršetka istrage pušten je na slobodu do suđenja.⁵⁸ Mihaljević objašnjava u svom tekstu kako je uredništvo *Hrvatske revije* tom prigodom objavilo novi tekst koji se tiče Draganovićevog puštanja na slobodu 7. rujna 1968. Redakcija je postavila pitanje kako je Draganović mogao biti “oslobođen” ako su beogradske vlasti cijelo vrijeme tvrdile kako se on dobrovoljno vratio te da je od povratka na slobodi. Izražavali su ozbiljnu sumnju u točnost službenih materijala koji potječu iz Jugoslavije, a pogotovo u tvrdnje da je Draganović na slobodi. Nadalje, list prenosi informaciju da je njegova “sloboda” rezultat ranijeg dogovora Vatikana i jugoslavenskih vlasti koje su s Draganovićem već postigle svoj cilj onemogućavanja njegovog rada i zabrane napuštanja Jugoslavije, a bilo im je i jako stalo da se dodvore Vatikanu i njegovim interesima.⁵⁹

5.2 Iskazi komunističkim istražiteljima

Dok su režimski mediji uvjerali javnost u Draganovićev “dobrovoljni” povratak, istovremeno su ga službenici Udbe temeljito obrađivali i ispitali. Iz toga je proizašlo četiri Draganovićeva iskaza Udbinim agentima. Prvi iskaz dat je 26. rujna, drugi nije datiran ali je vjerojatno nastao u listopadu 1967., dok su treći i četvrti iskaz nastali 27. i 29. listopada 1967.⁶⁰ Iako je poznato da je Draganović govorio načitanim hrvatskim jezikom, primjetno je da je svaki tekst Draganovićevih iskaza napisan ekavicom, što upućuje na podatak da spomenuti iskazi nisu pisani Draganovićevom rukom.⁶¹ Miroslav Akmadža je u svojoj knjizi *Krunoslav Draganović -*

⁵⁶ Sečkar, Ivo. (1993.) “Slučaj Krunoslava Draganovića”. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 48. No. 3-4., 348.

⁵⁷ Pavlović, *Svećenički velikani u Hrvata*, 97.

⁵⁸ Sečkar, “Slučaj Krunoslava Draganovića”, 352.

⁵⁹ Mihaljević, “Krunoslav Draganović u emigrantskom časopisu *Hrvatska revija*”, 354.

⁶⁰ Dukić, “Povratak Krunoslava Draganovića u domovinu prema pisanju onodobnog domaćeg i inozemnog tiska”, 449.

⁶¹ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 79.

iskazi komunističkim istražiteljima najopširnije iznio ono što je do sada otkriveno o ispitivanjima Draganovića i tajnim izvješćima Udbe o daljnjem postupanju prema njegovu slučaju. Akmadžina knjiga, koja je ujedno korištena i za ovaj rad, sadrži detaljan prikaz Draganovićevih iskaza u kojima govori o svome životu, djelovanju za vrijeme ustaškog režima i boravka u Rimu te odnosu Vatikana i Katoličke crkve u Hrvatskoj. Nadalje, istražitelji su svoj interes prvenstveno usmjerili i prema odnosu političkih emigrantskih krugova i Katoličke crkve, ustroju i podacima o crkvenim velikodostojnicima, političkim opredjeljima pojedinih biskupa i klera te osnivanju staleških svećeničkih udruženja.⁶²

Draganović je tijekom ispitivanja u Sarajevu i dvomjesečnog boravka u zatvoru, Službi državne bezbjednosti (SDB) Saveznog sekretarijata unutrašnjih poslova (SSUP) Jugoslavije dostavio podatke o radu Vatikana i stranih obavještajnih službi kao što su britanski MI6, američka CIA i njemački BND, u kojem jedno vrijeme, prema Akmadžinom navodu, djeluje kao agent pod šifrom "Salzberger". Ujedno daje informacije i o špijunima iz jugoslavenske emigracije koji rade za strane službe.⁶³

Sukladno traženju istražitelja, Draganović je bio primoran iskazati svoje poglede, mišljenja i emocije u vezi s mnogo događaja tijekom njegovog života i djelovanja. Govorio je kako nikada nije bio kažnjen ili osuđivan radi kakvog djela te kako nikada nije glorificirao zločin, krvoproliće i pokolje u koncentracijskim logorima, neovisno o režimu koji ga provodi. Pozitivno je gledao na obnavljanje hrvatske države, ali nikada nije bio na strani Ante Pavelića i ustaškog režima. Dosljedno je tvrdio da je hrvatski domoljub koji se borio za prava, slobodu i neovisnost svoga naroda kojemu dušno pripada.⁶⁴

Što se tiče stavova vezanih uz Katoličku Crkvu i Vatikan, deklarirao se kao glasan protivnik sklapanja Protokola Vatikana i Jugoslavije jer se bojao da će Jugoslavija obmanuti Vatikan i Katoličku Crkvu te je smatrao kako nema dovoljno jamstava za njegovu provedbu i poštivanje. Isticao je svoju dobru suradnju s Vatikanom i nepovezanost Vatikana sa transportiranjem ratnih

⁶² Staleška društva katoličkih svećenika osnivaju se pedesetih godina u svim tadašnjim socijalističkim zemljama, s ciljem stvaranja projekta narodnih crkvi, tj. crkvi odvojenih od Vatikana. Takva su se društva osnivala pod izravnom kontrolom vjerskih komisija i Udbe, a Vatikan osnivanje takvih društava nije odobravao.

⁶³ Akmadža, *Krunoslav Draganović - iskazi komunističkim istražiteljima*, 58.

⁶⁴ Ivurek, *Život i djelo Krunoslava Draganovića*, 79.

zločinaca u druge zemlje. Tvrdio je da je njegova dužnost kao katoličkog svećenika bila istražiti stradavanja katoličkih svećenika u Jugoslaviji tijekom i nakon Drugog svjetskog rata te kako je do tih podataka dolazio putem pripovijedanja izbjeglica i prognanih, a ne zbog odnosa i veza sa svećenstvom iz Jugoslavije. Za Zavod sv. Jeronima je smatrao kako je uvijek pod nekim političkim pritiskom, neovisno o političkom sustavu.⁶⁵

U svojim se iskazima osvrnuo i na rad sa izbjeglicama, tvrdeći kako niti jedna politička stranka ili organizacija nije financirala pomoć izbjeglicama, a potom i prijenos radnika u druge zemlje. Bez obzira na nacionalnu, vjersku ili bilo koju drugu pripadnost, pomoć se pružala u najvećoj mogućoj mjeri svima kojima je bila potrebna. Za pomoć pri bijegu pruženu pripadnicima ustaškog pokreta Draganović je preuzeo osobnu odgovornost.⁶⁶

Nakon 42 dana provedenih u pritvoru na ispitivanju u Beogradu, 65-godišnji Draganović pušten je u kućni pritvor u jednom sarajevskom samostanu. Bio je pod potpunom operativno-tehničkom kontrolom Udbe, koja mu je snimala telefonske razgovore, prisluškivala prostorije i pregledavala svu poštu.⁶⁷ U takvim je uvjetima živio sve do svoje smrti u Sarajevu 1983. u 80. godini života. Vjerojatno se nikada neće saznati što je sve završilo u rukama Udbe nakon provale i pljačke sobe preminulog Draganovića.

⁶⁵ *Isto*, 80.

⁶⁶ *Isto*, 85.

⁶⁷ Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 243.

6. Zaključak

Slučaj Draganović jedan je od onih slučajeva čiju su tajnovitost operativni ogranci nekadašnjeg komunističkog režima doista uspješno ostavili u ladicama prošlosti. Istovremeno bi se moglo reći kako se Krunoslav Draganović nalazi među najvažnijim i najutjecajnijim hrvatskim svećenicima 20. stoljeća, možda čak i odmah nakon Stepinca. Dok je Draganović uživao stečenu popularnost u narodu, s druge se strane Udba potrudila svim sredstvima kako bi izbrisala Draganovića iz političke i društvene povijesti Hrvatske. O tome nam svjedoči skromna količina izvora, knjiga i članaka koja opširno i detaljno prikazuje Draganovićevu djelatnost i objašnjava okolnosti njegovog nestanka i povratka, a ujedno i jednog od najneobičnijih događaja hrvatske komunističke povijesti. Tako je Draganović lagano izbliedio u povijesti kao istaknuta ličnost, ali nije ni njegova djelatnost. O tome svjedoči porast literature vezane uz Draganovića u 21. stoljeću što dokazuje obnovljeni interes za ovu temu i razotkrivanje utemeljenih činjenica.

Dok su Draganovićeva i Stepinčeva djelovanja u domeni sličnoga, Udbino postupanje prema obojici znatno se razlikuje. Može se reći kako je Draganović upao pod sjenu Stepinčevog dobro pamćenog montiranog procesa te se vjerojatno zbog reakcije tadašnje javnosti htjelo izbjeći javno suđenje i izbrisati kolektivno sjećanje naroda na proces protiv Draganovića. Ali neovisno o tome, Draganović je upamćen kao istaknuta ličnost odlučna u svome pozivu kao katoličkog svećenika, povjesničara, pisca i humanitarca. Njegova je otmica, u vjerojatnoj režiji Udbe, pokazatelj mjera opreza na Draganovićev utjecaj u domovini i na veliku neugodnost koju bi prouzročila objava njegova djela o zločinima režima. Odanost hrvatskome narodu pokazivao je svojom odlučnošću za razotkrivanjem zločinačkog režima na vlasti i apelom svjetskoj javnosti za pomoć poslijeratnoj hrvatskoj. Iskazao se kao vjerni pratitelj katoličkog nauka i pomogao je na desetke tisuća izbjeglica, neovisno o rasnoj, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti. Stvarne i potvrđene okolnosti oko njegova nestanka ostaju nerazjašnjene do neke buduće studije koja bi vjerojatno samo proširila ovu temu, a točne okolnosti oko njegovog povratka u Jugoslaviju od Draganovića osobno nećemo nikada čuti.

7. Popis literature

KNJIGE:

Akmađža, Miroslav. (2010). *Krunoslav Draganović – iskazi komunističkim istražiteljima*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Akmađža, Miroslav. (2014). *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini i komunistički režim*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest: podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Ivurek, Mijo. (2013). *Život i djelo Krunoslava Draganovića*. Zagreb: Naklada Gea d.o.o., Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak.

Kolarić, Juraj. (2021). *Progon bogoslova u JNA*. Zagreb: Tkanica d.o.o.

Pavlović, Anto. (2005). *Svećenički velikani u Hrvata*. Zagreb: Katolička knjižnica „Dr. Ivan Merz“.

Rašeta, Boris. (2015). *Ustaški James Bond 2*. Zagreb: 24sata d.o.o.

Vukušić, Bože. (2002). *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva.

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANCI U ČASOPISU:

Nikolić, Vinko. (1967). „Prof. dr. Krunoslav Draganović – nova žrtva jugoslavenskog komunizma“. *Hrvatska revija* 17.

Sečkar, Ivo. (1993). „Slučaj Krunoslava Draganovića“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 48. No. 3-4.

ZBORNICI RADOVA:

Akmađža, Miroslav, Tomašević, Darko (ur.) *Krunoslav Stjepan Draganović – svećenik, povjesničar i rodoljub: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog simpozija o Krunoslavu Stjepanu Draganoviću povodom 110. obljetnice rođenja i 30. obljetnice smrti održanom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu od 8.-10. 11. 2013. godine.* Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb: Glas koncila, 2014.

Šumanović, Vladimir, Vukelić, Vlatka, Jurković, Danijel (ur.) *Komunistički zločini 1.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Fakultet hrvatskih studija, 2023.